ASPECTUL VERBAL ÎN DIALECTUL MEGLENOROMÂN

NICOLAE SARAMANDU, MANUELA NEVACI

M e g l e n o r o m â n i i sunt urmaşii populaţiei romanizate din ţinutul situat între Dunăre şi Haemus, care se afla în contact teritorial atât cu populaţia romanizată din nordul Dunării, cât şi cu populaţia romanizată din sudul Dunării (strămoşii istroromânilor şi ai aromânilor). Aşa se explică asemănările meglenoromânei, pe de o parte, cu dacoromâna (graiurile sudice) şi, pe de altă parte, cu istroromâna şi cu aromâna. După bătălia de la Lebunion (Tracia) din anul 1091, împăratul bizantin Alexios I Comnenul a colonizat în ţinutul Megleniei (Macedonia) o parte din pecenegii făcuţi prizonieri, împreună cu familiile lor. La scurtă vreme, într-un decret din anul 1094 al aceluiaşi împărat, se vorbeşte de vlahii din Meglenia, de unde rezultă că pecenegii colonizaţi fie erau amestecaţi cu români din ţinuturile dunărene, fie au întâlnit vlahi existenţi dinainte acolo. Meglenoromâna prezintă asemănări mai mari îndeosebi cu unele graiuri ale aromânei (de exemplu, graiul Molovişte şi Gopeş), de unde rezultă că unii dintre strămoşii meglenoromânilor s-au deplasat spre sud împreună cu o parte dintre aromâni (Saramandu 2004: 28–29, 70 şi notele 58, 59; Saramandu 2005: 21).

La începutul secolului XX, numărul meglenoromânilor era de 12 000–14 000. În urma dispersării lor, în locurile de baştină se găsesc, în prezent, numai 5 000 de meglenoromâni (Atanasov 2002: 11). La aceştia se adaugă cei stabiliţi în România (Dobrogea, localitatea Cerna), unde numărul lor este de 3 000. Dacă îi adăugăm la aceştia pe cei răspândiţi în diferite locuri, numărul meglenoromânilor se apropie de 10 000.

Faţă de aromâni, care cunosc o largă răspândire în Peninsula Balcanică, meglenoromânii se găsesc într-o arie restrânsă, regiunea Meglen (Macedonia), aflată, până la războaiele balcanice (1912–1913), în Imperiul Otoman. După Primul Război Mondial, când s-a stabilit graniţa între Grecia şi Serbia, regiunea Meglen a fost integrată în statul grec, unde se găsesc în prezent cele mai multe din satele meglenoromâne. În urma schimbului de populaţie dintre Grecia şi Turcia din deceniul al treilea al secolului XX, cei mai mulţi dintre meglenoromânii din Nânta, care fuseseră islamizaţi cu două secole în urmă (Capidan 1925: 14–18), au fost duşi în Turcia europeană (Kahl 1999: 22, 153 şi harta 10). În aceeaşi perioadă, începând cu anul 1926, meglenoromâni din celelalte sate se stabilesc în România (Dobrogea); cei mai mulţi dintre ei se găsesc astăzi în localitatea Cerna (jud. Tulcea) (Saramandu 2003: 14, 37).

FD, XXXIII, Bucureşti, 2014, p. 123–129

BDD-A20026 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 08:19:22 UTC)

Dialectul meglenoromân este vorbit de locuitorii câtorva sate din ţinutul (regiunea) Meglen, situat în nordul Greciei şi în R. Macedonia.

În **Grecia** meglenoromânii se află în localităţile Liumniţa (*L'umníţă*), Cupa (*Cúpă*), Oşini (*Óşiń*), Birislav (*Birísläv*), Lundzini (*Lún*Ë*iń*) şi Ţârnareca (*Ţărnaréca*), stabilindu-se şi în localităţile Axiúpolis (*Bó˜miţă*), Aridéa (*Sobótsko*), Gouménissa (*Guméngea*), Kilkís (*Cucúş*), Polykastro, Edessa (*Vodéna*), Giannitsa (*Ianiţá*), Salonic (Kahl 1999: 22, 149; Atanasov 2002: 6–12).

În **R. Macedonia** meglenoromânii sunt răspândiţi în mai multe localităţi. Huma (*Úmă*), singura aşezare meglenoromână rămasă în Serbia (azi R. Macedonia) după fixarea graniţei cu Grecia (vezi *supra*), a fost aproape complet părăsită, cei mai mulţi locuitori stabilindu-se în oraşul Gevgelija (*Gevǵelía*), unde există, în prezent cei mai mulţi meglenoromâni. Grupuri puţin numeroase de meglenoromâni (până la 20 de familii) se găsesc în localităţi învecinate acestui oraş: Gorničet (*Gurničét*), Moin (*Muín*), Mrzenci (*Mărzẹánţi*), Bogorodica (*Buguródiţa*), precum şi în Negotino, Veles, Dubrovo, Tetovo, Kavadarci [Cavadarţi], Kičevo, Kočani; câteva zeci de familii s-au stabilit în Skopje. Nu se mai găsesc meglenoromâni în Konsko (*Conjsco*) şi Sermenin, unde au fost atestaţi în trecut (Atanasov 2002: 6–12).

Având în vedere deosebirile de grai dintre localităţi situate în apropiere, într-un teritoriu nu prea întins, considerăm întemeiată presupunerea lui G. Weigand că meglenoromânii au venit în Meglen *treptat*, *la date diferite*: „Este chiar probabil că întreaga masă a vlahilor care trăiesc acum acolo [= în ţinutul Caragiovei] s-a strâns la un loc, treptat. Satele complet izolate, din partea din vest, ar fi cele mai vechi, după care au urmat satele din partea de est” (Weigand 1892:55). Adăugăm că *această* „*masă a vlahilor*” *s-a aşezat în Meglen venind nu dinspre est* (*nord-est*) (*regiunea munţilor Rodopi*), *cum a susţinut*, *la un moment dat*, *Th. Capidan*, *ci dinspre vest* (*nord-vest*) (Saramandu 2004: 142).

În ceea ce priveşte verbul, la fel ca în celelalte dialecte, se păstrează cele patru conjugări din latină şi categoriile gramaticale de *mod*, *timp*, *număr*, *persoană*, *diateză*. Sub influenţa limbilor slave, dialectul meglenoromân a dezvoltat categoria *aspectului*.

Aspectul este o categorie gramaticală a verbului, care arată felul în care este privită acţiunea sau starea exprimată de acesta din punctul de vedere al duratei, al gradului de realizare a acţiunii: „categorie gramaticală a verbului, în unele limbi (cum ar fi limbile slave), prin care se explică modul cum concepe vorbitorul procesul desemnat de verb. Principala opoziţie de aspect este perfectiv (acţiune încheiată, terminată) / imperfectiv (acţiune în curs de desfăşurare), la care se adaugă opoziţii ca incoativ (proces privit din perspectiva începutului său) / terminativ sau rezultativ (proces privit din perspectiva rezultatului său), progresiv (proces ce se desfăşoară prin creşteri graduale) / linear (proces cu desfăşurare constantă), semelfactiv (acţiune realizată o singură dată) / iterativ (acţiune repetată), durativ (proces de lungă durată) / momentan sau punctual (proces de scurtă durată) etc. în limbile care posedă această categorie gramaticală, opoziţiile de aspect se realizează prin mijloace gramaticale (prefixe, infixe etc.), cu ajutorul

BDD-A20026 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 08:19:22 UTC)

cărora se formează, de la aceeaşi rădăcină, perechi de verbe ce se opun numai pe baza aspectului, în limba română, aspectul nu este considerat o categorie gramaticală de sine stătătoare a verbului" (DSL: 76).

După cum se ştie, categoria gramaticală a aspectului verbal caracterizează grupul lingvistic slav. Deşi ideea de aspect nu este necunoscută altor limbi, ea se exprimă – în limbile romanice, de exemplu – prin mijloace lexicale sau sintactice (construcţii perifrastice). În limbile romanice, absenţa unor mijloace morfematice specializate care să redea nuanţele aspectuale şi faptul că, indiferent de valoarea terminativă, nonterminativă marea majoritate a verbelor se combină cu toate timpurile gramaticale constituie o dovadă a deplasării de la aspectul gramatical la aspectul precumpănitor lexical (ELIR: 41). Astfel, limbile romanice folosesc diferite afixe pentru redarea anumitor valori aspectuale: prefixul *re-* apare în numeroase derivate ca marcă a iterativităţii (rom. *a reciti*, fr. *repeindre*).

Limba română, care a avut de-a lungul timpului contacte cu limbile slave, oferă un exemplu instructiv pentru studierea aspectului verbal. Româna nu cunoaşte categoria gramaticală a aspectului verbal ca fenomen general. Dintre cele patru dialecte româneşti, numai două cunosc aspectul verbal exprimat prin afixe: este vorba de dialectele meglenoromân şi istroromân, care au suferit o influenţă slavă mai puternică decât dialectele dacoromân şi aromân. În dacoromână, aspectul verbal este cunoscut ca fenomen dialectal, întâlnindu-se numai în graiurile din Banat. În aceste graiuri, în urma contactului cu limba sârbă, unele verbe formează aspectul perfectiv cu ajutorul prefixelor *do-*, *pro-* şi *ză-*. Forme perifrastice imperfective (durative, progresive) cu verbul *a fi* la perfect compus şi gerunziul verbului de conjugat (*a fost mişcând*, *o fost făcând*), frecvente în limba veche, sunt întâlnite în Muntenia,Banat, Transilvania, Crişana, nordul Moldovei, şi, izolat, în Maramureş.

Mult mai bine reprezentat este aspectul verbal în istroromână şi în meglenoromână. În timp ce în istroromână fenomenul este recunoscut de multă vreme, pentru meglenoromână el a fost prezentat de Petar Atanasov (Atanasov 2002: 226–227), care stabileşte opoziţiile: imperfectiv–perfectiv (*tọárţiri* 'a toarce', *dutọárţiri* 'a termina de tors'); imperfectiv–iterativ (*turnári* 'a întoarce', *printurnári* 'a întoarce [ceva] de mai multe ori'; perfectiv–iterativ (*ĉucníri* 'a bate o dată', *zăĉucníri* 'a bate încontinuu'. Exemplele care ne stau la dispoziţie dovedesc cu prisosinţă că meglenoromâna cunoaşte şi ea categoria gramaticală a aspectului verbal.

Categoria gramaticală a aspectului verbal s-a constituit în meglenoromână ca rezultat al influenţei slave.

Procesul apariţiei aspectului verbal în meglenoromână comportă trei fraze:

a) împrumutarea unor verbe prefixate slave, care aveau o valoare aspectuală;

b) „analizarea" verbelor împrumutate de către vorbitorii bilingvi; această analiză s-a făcut atât la nivel semantic, cât şi la nivelul structurii lexicale;

BDD-A20026 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 08:19:22 UTC)

c) desprinderea prefixelor verbale cu valoare de aspect şi ataşarea lor la verbe de origine neslavă.

Acest proces este continuu, căci limbile slave constituie pentru meglenoromână o permanentă sursă de împrumut şi, în acelaşi timp, un permanent „model" pentru formarea unor derivate verbale cu valoare aspectuală. Acest contact permanent şi activ al meglenoromânilor cu limbile slave, unde există forme verbale echivalente, face ca delimitarea între formaţiile interne şi „traducerile" sau „calcurile" după formele slave să fie o operaţie dificilă.

Categoria aspectului s-a constituit în dialectul meglenoromân în urma împrumutării din limbile slave a unor verbe care exprimau aspectul; prin analizarea formelor verbale împrumutate de către vorbitorii bilingvi, s-au desprins prefixele verbale de aspect, care s-au putut ataşa apoi – adesea, în urma calcului după forme slave – şi la verbe de origine neslavă. Categoria *aspectului* nu este recunoscută ca atare de Th. Capidan, care se ocupă de verbele prefixate la derivare, în cadrul capitolului *Formarea cuvintelor* (cf. Capidan 1925: 195–202). Din expunerea autorului rezultă, însă, clar că unele prefixe servesc la exprimarea opoziţiei de aspect la verbe. Lucrările ulterioare, bazate pe monografia lui Th Capidan, nu reţin nici ele problema aspectului în meglenoromână. A. Kovačec (Kovačec 1971: 123) consideră că istroromâna este singurul dialect românesc (şi romanic) care cunoaşte categoria aspectului la verbe.

Spre deosebire de istroromână, unde opoziţiile de aspect pot fi marcate şi prin alte mijloace (sufixe, schimbarea tipului de conjugare) (Puşcariu 1926: 210; Kovačec 1971: 123–130), în meglenoromână categoria aspectului se realizează numai prin prefixe.

Prefixele folosite pentru exprimarea aspectului în meglenoromână sunt: origine slavă: *du-*, iz- (*is-*), *nă-, pri-, pru-, pu-, răs-,* şi *ză-*. Sensurile cu care se folosesc aceste prefixe în meglenoromână se regăsesc în limbile slave actuale (Nevaci 2013: 69):

du- arată că acţiunea exprimată de verb este dusă până la sfârşit: *dubţá©* 'beau până la ultima picătură', *dudár* 'termin de făcut', *dumănánc* 'mănânc tot';

iz- arată că acţiunea exprimată de verb este situată peste tot: *izdún* 'adun de peste tot', *izúng* 'ung peste tot', *izvéd* 'văd, mă uit peste tot';

nă- întăreşte ideea exprimată de verb sau arată că acţiunea este făcută până la saturaţie: *nămănánc* 'mănânc bine', *năvéd* 'mă satur de privit;

pri- arată repetarea acţiunii exprimate de verb: *pridár* 'fac din nou', *primărí* 'mă mărit din nou', *pricóc* 'coc prea mult';

pru- marchează momentul iniţial al acţiunii sau faptul că acţiunea se efectuează pentru prima dată: *pruc£nt* 'încep să cânt, cânt pentru prima oară', *prudórm* 'încep să dorm, aţipesc', *pruvéd* 'încep să văd';

pu- arată că acţiunea se realizează în măsură limitată, pentru scurt timp: *pucát* 'mă uit puţin, în treacăt', *putréc* 'trec pentru scurt timp', *putórn* (fig.) 'răspund în doi peri, obraznic';

BDD-A20026 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 08:19:22 UTC)

Aspectul verbal în meglenoromână prezintă câteva particularităţi care arată că el nu se identifică în întregime cu fenomenul similar din limbile slave.

Astfel, în meglenoromână, se întâlnesc derivate verbale cu valoare aspectuală formate cu următoarele prefixe: *du-* (<sl. *до-*), *iz-* (*is-*) (<sl. *из-*), *nă-* (<sl. *на-*), *pri-* (<sl. *пре*), *pru-* (<sl. *про-*), *pu-* (<sl. *по-*), *răz-* (<sl. *раз-*) şi *ză-* (<sl. *за-*). Lipsesc prefixe ca *над-*, *од-, пред-, при-*, *с(о)-*. Este lesne de observat că au pătruns în meglenoromână prefixele verbale care sunt mai productive chiar în limbile slave.

O altă particularitate o constituie faptul că, în meglenoromână, prefixele verbale de aspect nu se folosesc şi independent, ca prepoziţii, aşa cum se întâmplă, de obicei, în limbile slave. Ca prepoziţii se folosesc cuvinte moştenite din latină: *la*, *di*, *pri*, *sub*, *tri* (*tră*) etc.

În ceea ce priveşte valorile exprimate de prefixele verbale, acestea sunt, în general, cele cunoscute şi limbilor slave. Numărul derivatelor cu prefixe verbale este, însă, mai mic în meglenoromână decât în limbile slave.

O analiză atentă a verbelor prefixate arată că, în marea majoritate a cazurilor, formele din meglenoromână au corespondent în limbile slave (în primul rând în macedoneană şi în bulgară). Acest fapt creează impresia că formele meglenoromâne au fost „traduse” sau „calchiate” după limbile slave de către vorbitorii bilingvi şi ne împiedică să avem o imagine reală asupra productivităţii fenomenului în meglenoromână.

Iată câteva exemple: *dubeáu* – mac. *дónue* (bg. *допúя*), *dudár* – mac. *дóпрabu*, *izvéd* – mac. *úзгледа* (bg. *изгледам*), *nămănánc* – mac. *нájадe* (bg. *наям*), *mi primărít* – mac. ce *прéмажцu*, *printórn* – mac. *прéвртu*, *pruc£nt* – mac. *прóнее*, *pruvéd* – mac. *прóгледа* (bg. *проглéдам*), *putórn* – mac. *нóвртu*, *mi pudardíc* – mac. ce *нóдигна*, *răzdáu* – mac. *рáздаде* (bg. *раздáм*), *răzjóc* – mac. *рáзигра* (bg. *разигрáя*), *mi zăbucúr* – mac. ce *зарадиba* (bg. *зарáдвам* ce), *zăpl£ng* – mac. *зáпларе* (bg. *заплáра*), *zălíng* – mac. *зáлижце* (bg. *залúжа*) etc.

Este adevărat, însă, că, în cazuri foarte rare, corespondentul în limbile slave lipseşte, de exemplu, de la *mi bur£s* – mac. *дopu ce* (bg. *дoря ce*) există în meglenoromână derivate ca *răzbur£s* şi *zăbur£s,* care nu apar în limbile slave.

La cele de mai sus adăugăm că meglenoromâna marchează categoria aspectului verbal numai cu ajutorul *prefixelor*, nu şi cu sufixe. Verbul prefixat, care are *valoare perfectivă*, reprezintă termenul „marcat” în raport cu verbul de bază (neprefixat), care are valoare *neperfectivă.*

Cu toate acestea, în meglenoromână se întâlnesc câteva perechi de verbe în care valoarea perfectivă este exprimată cu ajutorul infixului *-n-* (cf. mac. *н(е))*: *budăiés* (cf. mac. *боде – бодна*), *čucăiés-čucnés* (cf. mac. *чука – чукне*, bg. *чукам – чукна*), *căpcătés – căpnés* (cf. mac. *чепка – чепне*, bg. *чепкам*), *vicăiés – vicnés* (cf. mac. *вика – викне*, bg. *викам – викна*).

BDD-A20026 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 08:19:22 UTC)

Aceste perechi de verbe au fost, însă, împrumutate ca atare din limbile slave, fenomenul nefiind productiv în meglenoromână: la verbe de origine neslavă (de origine latină, de exemplu), infixul *-n-* nu apare.

La fel ca limbile slave, meglenoromâna cunoaşte şi forme verbale cu dublă prefixare: al doilea prefix întăreşte ideea exprimată de verbul deja prefixat sau îi adaugă o nuanţă în plus; de exemplu: *prinămánc* ‘mănânc mai mult decât trebuie’, *prizăzburắsc* ‘încep să vorbesc din nou’, *zăpruvéd* ‘încep să văd puţin’, *zăpucát* ‘mă uit puţin’ etc.

Existenţa aspectului verbal în meglenoromână a fost semnalată de Blaže Koneski în lucrarea *Историја на македонскиот јазик* (Koneski 1967, p. 171). Blaže Koneski constată întărirea productivităţii prefixelor în macedoneană încă din secolul al XV-lea.

La cele spuse de Koneski, adăugăm că limba română oferă şi alte exemple instructive în acest sens. Astfel, după părerea noastră, nu este exclus ca întărirea productivităţii anumitor prefixe în limbile sud-slave să se explice prin existenţa în latină (şi, implicit, în română) a unor prefixe asemănătoare ca formă şi ca sens: de exemplu lat. *per-* (sl. *пре*), lat. *ex-* > rom. *s-* (sl. *с-*) etc.

Româna cunoaşte derivate cu aceste prefixe, care nu au un corespondent în limbile slave, ceea ce arată că fenomenul a fost moştenit din latină: de exemplu cuvântului rom. *zvântura* îi corespunde în limbile sud-slave un verb nederivat: mac. *вempee*, *вempéя*, sb. *vetriti.* Rezultă că, într-o perioadă îndepărtată, româna, în calitate de limbă romanică, a putut constitui un model pentru unele dialecte slave în ceea ce priveşte utilizarea prefixelor. De această chestiune se leagă, de altfel, şi marea extensiune pe care au luat-o construcţiile analitice cu prepoziţii în limbile sud-slave, în special în macedoneană şi în bulgară (Saramandu, Nevaci 2013: 152–153).

Studierea raporturilor lingvistice dintre dialectele româneşti din Peninsula Balcanică şi limbile sud-slave pune în evidenţă influenţe reciproce, care ajută la mai buna cunoaştere atât a istoriei limbii române cât şi a istoriei limbilor slave de sud.

BIBLIOGRAFIE

Atanasov 2002 – Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, Bucureşti.

Capidan 1925 – Th. Capidan, *Megelenoromânii*, I. *Istoria şi graiul lor*, Bucureşti.

Capidan 1935 – Th. Capidan, *Meglenoromânii,* III. *Dicţionar meglenoromân*, Bucureşti.

DSL – Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană-Dindelegan, *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, 1997.

ELIR – Sala, Marius (coord.), *Enciclopedia limbilor romanice*, Bucureşti, 1989.

Kahl, 1999 – Thede Khal, *Ethnizität und räumliche Verteilung der Aromunen in Südosteuropa*, Münster.

Koneski 1967 – Blaže Koneski, *Историја на македонскиот јазик,* Skopje.

Kovačec 1971 – August, Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale,* Bucureşti.

Nevaci 2013 – Manuela Nevaci, *Dialectele aromân şi meglenoromân. Studiu sincronic*, Bucureşti.

BDD-A20026 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 08:19:22 UTC)

Puşcariu 1926 – Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, Bucureşti.
Saramandu 1988 – Nicolae Saramandu, *Harta graiurilor aromâne şi meglenoromâne din Peninsula Balcanică*, în SCL, XXXIX, nr. 3, p. 225–245.
Saramandu 2003 – Nicolae Saramandu, *Studii aromâne şi meglenoromâne*, Constanţa.
Saramandu 2004 – Nicolae Saramandu, *Romanitatea orientală*, Bucureşti.
Saramandu 2005 – Nicolae Saramandu, *Originea dialectelor româneşti (pe baza surselor istorice)*, Bucureşti.
Saramandu, Nevaci 2013 – Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci *Sinteze de dialectologie română,* Bucureşti.
Weigand 1892 – Gustav Weigand, *Vlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung*, Leipzig.

L'ASPECT VERBAL DANS LE DIALECTE MÉGLÉNO-ROUMAIN

RÉSUMÉ

Les auteurs s'occupent de l'aspect verbal dans le mégléno-roumain. Cette catégorie gramaticale caractérise également le mégléno-roumain et l'istro-roumain, les dialectes roumains les plus influencés par les langues slaves. Par conséquent on a suivi les prefixes utilisés pour la réalisation de l'aspect verbal, en soulignant le fait que les verbes prefixés signalés ont des correspondants dans les langues slaves voisines.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
al Academiei Române

BDD-A20026 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 08:19:22 UTC)